

KULTUR

Inför det amerikanska presidentvalet

Om Dole vinner lär republikanerna behålla den majoritet i senat och representanthuset som erövrades i kongressvalet 1994. I så fall blir med all sannolikhet marknadsliberalen Trent Lott majoritetsledare i senaten, skriver P. J. Anders Linder.

Republikanernas primärval gav det mest sannolika resultatet. Bob Dole, majoritetsledare i senaten, blir Bill Clintons motkandidat i höstens tävling om Vita huset.

Krönika

PJ Anders Linder

Dole är flera år äldre än Ronald Reagan var när han blev president. Han har efter decennierna blivit kongressen själv sinnebild för en insider – i ett läge när den amerikanska opinionen ställer sig svalare till Washington och etablissemangen än på mycket länge. Och han saknar program.

Likafullt känns det naturligt att Dole vann. När senatorskollegan Phil Gramm inte visade sig fungera ute på fältet och tidigt föll bort, återstod det helt enkelt ingen rival av tillräcklig dignitet. Pat Buchanan må vara en kraftfull folktribun men hans budskap och ton är för negativa och aggressiva för att vinna riktigt brett gehör.

Stenrik

Den stenrike publicisten Steve Forbes formulerade en ljusare och mer attraktiv vision men var en alltför besynnerlig personlighet och ett alltför oprövat kort för att kunna vinna. Tennessee-guvernören Lamar Alexander hade mejslat ut en profil, som byggde på en blandning av erfarenhet och nytänkande och tycktes ha goda chanser, men väljarna tyckte inte att han var tillräckligt spännande.

Hösten hade blivit roligare med en republikansk kandidat med Doles stadga och Forbes åsikter. Då hade det funnits ett genuint, optimistiskt alternativ till "politics as usual".

Man kan jämföra Clintons och Doles lite smårötta begäranden om förtroende för oklart vad med ett av Forbes idéburna kampanjtal:

"Jag tror som Ronald Reagan att Amerikas bästa dagar ligger framför oss. Amerikanska arbetare lider inte av för mycket internationell handel. Amerikanska arbetare lider av en för stor statsmakt... Jag vill att vi skall röra oss i riktning mot en värld med öppna marknader. Våra bäst betalda och stabilaste jobb är

jobb i exportbranscherna. Vår teknologi och entreprenörskap dominerar världsmarknaderna. Handeln är inget hot mot Amerika, den är ett löfte. Jag vill ha ett Amerika som tar vara på sin styrka, inte ett som fruktar icke-existerande svagheter. Inte ett Amerika som bygger murar mot konkurrens, utan ett Amerika som bygger broar till möjligheterna. Och jag vill att staten skall lämna det amerikanska folket i fred."

Retorik

Energin hos amerikanska folket kommer bäst till sin rätt när dess ledare utvecklar den här sortens retorik. Optimismen behöver emellertid giftas ihop med en trovärdig ledartyp, och där visade sig Forbes väga alltför lätt.

För tillfället tycks det otroligt att Bob Dole skulle kunna besegra Bill Clinton, men man skall aldrig säga aldrig. Republikanen har en soliditet och personlig integritet som hans motståndare knappast kan skryta med, och det kan inte uteslutas att en kraftmätning mellan den prövade Dole, med erfarenheter från såväl andra världskriget som depressionen, och den självutpantade 40-talisten Clinton, kan utfalla till den föres förde. Vid motsvarande tidpunkt 1980 låg Ronald Reagan trettio procentenheter efter Jimmy Carter i mätningarna.

Dole vill bli president därför att han tror att han skulle sköta ämbetet väl, inte primärt därför att han har en stark vilja att genomföra genomgripande samhällsförändringar. Men om han vann skulle läget faktiskt kunna bli gynnsamt för bra reformer.

Om Dole vinner lär republikanerna behålla den majoritet i senat och representanthuset som erövrades i kongressvalet 1994. I så fall kommer Newt Gingrich till förbli talman i representanthuset, och ny majoritetsledare i senaten efter Dole blir med all sannolikhet Trent Lott från Mississippi. Lott är inte bara barbershop-sångare, han är också övertygad marknadsliberal och en av senatens varmaste vänner till Gingrichs "Kontrakt med Amerika", programmet som syftar till att minska den federala statens makt och ge delstater och individer större svängrum.

I så fall får Washington två entusiastiska förändringsivrare som ledare i kongressen och en försiktig välvillig realpolitiker i Vita huset, och det kan ge upphov till just den dynamiska balans mellan radikalism och konservatism som författningens fäder hade i åtanke.

PJ Anders Linder

Det missförstådda landet

Mot de flesta kroaters vilja blev de kroatiska landskapen 1918 del av den konstgjorda staten Jugoslavien – tvärs över politisk, religiös och till och med alfabetisk gräns, skriver Nicolaus Rockberger i sin artikel om Kroatien.

De senaste fem åren har det "nya" landet Kroatien ofta förekommit i massmedia i samband med kriget i före detta Jugoslavien. Mycket av vad som sagts och skrivits visar på djup okunskap om Kroatiens historia och den nuvarande konfliktens rötter. Kroatien har verkligen kommit att framstå som det av omvärlden ofta missförstådda landet.

Det nya Europa

Få känner till att Kroatien i närmare två århundraden var eget kungadöme och att kroaterna även därefter ofta spelade en viktig roll i Centraleuropas och inte minst Habsburgmonarkins historia. Kulturhistoriskt har landet bidragit med den viktiga manliga prydnaden, slipsen eller kravatten – vars namn kommer från croate och ursprungligen var en kroatisk soldatshalsduk.

Dagens Kroatien består egentligen av tre historiska landskap, Det egentliga Kroatien runt Zagreb, Slavonien öster därom mellan floderna Drava och Sava och den långa kuststräcken utmed Adriatiska havet, Dalmatien. Det kroatiska kustlandet fick tidigt en särprägel genom grekisk och romersk kolonisation redan under förkristen tid medan Rom erövrade inlandet betydligt senare.

Folkvandring

Under folkvandringstiden invandrade slaviska folk i dessa trakter och under första hälften av 600-talet kom kroaterna. Avgörande för kroaternas framtida kulturella och politiska tillhörighet var att de blev kristnade från väst av den katolska kyrkan och inte som till exempel serberna av den ortodoxa kyrkan från Bynsans. I början av 800-talet fanns det två kroatiska furstendömen Dalmatiska Kroatien och Pannoniska Kroatien som båda var i vasallförhållande till Karl den store.

Senare lyckades Dalmatiens furste foga Pannoniska Kroatien och delar av Bosnien till sitt rike och kröntes 924 som Tomislav I till Kroatiens förste kung. Sedan den kroatiska härskardynastin Trpimirović dött ut sökte ungrarna erövrade Kroatien och 1102 svor kroaterna trohetsed till den ungerske kungen. Genom denna Pacta Conventa uppstod en personalunion (enligt kroatisk tolkning) mellan Kroatien och Ungern för mer än 800 år. Kroatien behöll viss själv-

ständighet med egen sabor (parlament) och egen banus (vicekung).

Venedig

I början av 1200-talet erövrade republiken Venedig stora delar av Dalmatien, som därigenom fick stark italiensk kulturpåverkan. Ungern/Kroatien behöll dock en kuststräcka vid Adriatiska havet med Fiume (Rijeka) som hamnstad. 1526 led ungrarna vid Mohács ett förödande nederlag mot turkarna och kung Lajos II omkom. Genom giftemål (Felix Austria) och familjefördrag ärvdes/valdes Ferdinand av Habsburg (kejsar Karl V:s bror) till Ungerns och Kroatiens kung. Därigenom kom de centraleuropeiska hjärtlanderna Böhmen, Österrike och Ungern/Kroatien att för 400 år förenas, något som haft stor betydelse för den politiska, kulturella och ekonomiska utvecklingen.

På 1540-talet erövrade turkarna största delen av Ungern och även Slavonien varför endast Kroatien och västra Ungern först kom att höra till Habsburgarna. Genom freden i Karlowitz 1699 kom hela Ungern, inkl. Slavonien, under Habsburgs spira.

Gräns

Redan på 1520-talet anlades ett så kallat militärgränsområde mot turkarna som sedan byggdes ut alltmer när gränsen försköts. Militärgränsområdet styrdes direkt från Wien, fria bönder och kristna flyktingar från Balkan fick där jord och skattelättnader mot att de bevakade gränsen och tjänstgjorde som soldater. Betydande delar av Kroatien och Slavonien ingick i området och genom inflyttning kom många serber och andra folk att flytta in i kroatiska områden med stor folkblandning som följd, något som vi känner till alltför väl idag från bland annat gränsområdet Krajna!

Under Napoleonkrigen fick Österrike tillfälligt Venedig med Dalmatien och Istrien. Men redan 1809 berövade Napoleon Österrike dessa nyförvärv lika som delar av Kroatien som i egenskap av Illyriska provinsen kom att ingå i Napoleons franska kejsardöme. Vid Wienkongressen 1814–15 kom dessa områden åter till den österrikiske kejsaren, Dalmatien som en del av Österrike medan Kroatien och Slavonien utgjorde delar av Ungern.

Reformen

1848 utnämndes Josip Jelačić till Kroatiens ban och genomförde liberala sanningar reformer där. Han vände sig dock mot de radikala ungerska strävandena att skapa en ungersk nationell enhetsstat av hela det apostoliska kungadömet, 1848 proklamerade han Kroatiens

oberoende från Ungern och deltog på sin österrikiske kejsars sida i kriget mot de upproriska ungrarna 1848–49. Sedan ungrarna besegrats blev de kroatiska landskapen kronoländer direkt under Wien.

1867 skapades dubbelmonarkin Österrike-Ungern och Kroatien och Slavonien återgick till Ungern medan Dalmatien förblev i den österrikiska delen. Genom Ausgleich 1868 fick kroaterna i Ungern begränsad autonomi. 1881 avvecklades militärgränsen slutgiltigt och områdena återfördes till resp provinser.

Ungrarnas försök under slutet av 1800-talet att magyarisera minoriteterna inom landet stötte på motstånd i Kroatien men ytterst få anammade de panslaviska locktonerna från serberna i Belgrad. Kroater var alltid sina Habsburghärskares mycket trogna och kämpade tappert under deras fanor till Första Världskrigets slut.

Jugoslavien

Mot de flesta kroaters vilja blev de kroatiska landskapen 1918 del av den konstgjorda staten Jugoslavien – tvärs över politisk, religiös och till och med alfabetisk gräns. Serberna behandlade sina "sydslaviska bröder" som erövrade folk. Skapandet av en serbiskstyrd centralstat uppskattades ej av de andra folken men deras motstånd slogs brutalt ner.

De politiska blodstriderna från Serbien fortsatte i Jugoslavien, bland annat mördades det kroatiska bondepartiets ledare Stjepan Radic 1928 av en serb i parlamentet! Efter tyskarnas erövring 1941 bildade de kroatiska landskapen och Bosnien-Hercegovina Oberoende staten Kroatien.

Ustasaregimen under Ante Pavelic terroriserade i sin tur serberna inom staten och många mördades. Inbördeskriget mellan olika folk och politiska grupper i Jugoslavien krävde många fler dödsoffer än motståndet mot tyskarna! Efter kriget tog serberna gruvlig hämnd på kroaterna och många blev bland annat levande begravda i gamla gruvor.

Tito skapade efter kriget en på papperet federal stat med republikanerna i Kroatien, bestående av större delen av de kroatiska landskapen och halvön Istrien, som en del. Kroaterna misströdde den serbdominerade kommuniststaten och under den kroatiska våren 1971 sökte man vinna större självständighet, något som Tito slog ner och genomförde omfattande utrensningar. Först efter diktatorns död kunde kroaterna på nytt anträda vägen mot den självständighet de så länge sökt vinna.

NICOLAUS ROCKBERGER